

**KANCELARIA
SENATU**

BIURO ANALIZ, DOKUMENTACJI
I KORESPONDENCJI

Warszawa, 2 stycznia 2023 r.

BADK.DPK.133.148.2022 MKo

P10-78/22	Data wpływu petycji 3 i 14 listopada 2022 r.
	Data sporządzenia informacji o petycji 30 grudnia 2022 r.

KODEKS POSTĘPOWANIA KARNEGO

TEMAT

PRZESŁUCHANIE DZIECI DO 18 LAT W PRZYJAZNYM TRYBIE

WNOSZĄCY PETYCJE: petycja zbiorowa

Fundacja Dajmy Dzieciom Siłę oraz Stowarzyszenie Polska Misja Medyczna.

PRZEDMIOT PETYCJI:

Podjąć inicjatywę ustawodawczą dotyczącą zmiany art. 185a, b, c i d ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, w celu zapewnienia dzieciom do 18 roku życia – pokrzywdzonym przestępstwem przesłuchania w przyjaznym trybie.

UZASADNIENIE WNOSZĄCEGO PETYCJE:

Autorzy petycji uważają, że obowiązujące przepisy postępowania karnego różnicują ochronę dzieci, które były świadkami lub zostały pokrzywdzone przestępstwem popełnionym z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej albo przestępstwami przeciwko wolności, wolności seksualnej i obyczajności oraz przeciwko rodzinie i opiece.

Zdaniem wnoszących petycję, nie wszystkie dzieci, które są pokrzywdzonymi lub świadkami mogą być przesłuchiwane w bezpieczny sposób na podstawie art. 185 a, b i d Kodeksu postępowania karnego, gdyż przepisy te stanowią o jednokrotnym przesłuchaniu małoletniego dziecka w przyjaznym pokoju przez sędziego w obecności biegłego psychologa. W opinii wnioskodawców przywołane przepisy są skomplikowane, długie i wewnętrznie sprzeczne, a przede wszystkim uzależniają prawo do ochrony od wieku dziecka oraz wskazują, które małoletnie dzieci na takie przesłuchanie zasługują, a które nie. Ponadto, zgodnie z tymi przepisami prawo do przyjaznego przesłuchania przysługuje jedynie małoletnim dzieciom, które nie ukończyły 15 roku życia. W petycji wskazano, że obecny stan prawny należy zmienić i zezwolić na przyjazne przesłuchania dzieci, które w chwili przesłuchania nie ukończyły 18 lat.

Autorzy petycji argumentowali, że ich postulaty podyktowane są tym, iż małoletnie dzieci narażone są na konieczność ponownego odtwarzania wspomnień związanych z doznaną krzywdą. To jeden z czynników wtórnej wiktylizacji, czyli ryzyka doświadczenia przez pokrzywdzonego (świadka) toczącego się postępowania karnego jako traumatycznego. Podkreślono też, że od wprowadzenia w 2003 r. przepisu dotyczącego ochronnego trybu przesłuchania (tj. art. 185a k.p.k.) minęło 20 lat, lecz nadal nie jest zapewniona ochrona dzieci pokrzywdzonych (świadków) powyżej 15 roku życia. Wnioskodawcy są głęboko przekonani, że każde dziecko, bez względu na wiek, powinno być przesłuchiwane tylko raz oraz w przyjaznych warunkach.

W uzasadnieniu podano, petycję poparło 26 instytucji i organizacji pozarządowych. Jednocześnie Fundacja przygotowała propozycję zmiany przepisów oraz przywołała

przykłady procesowe dotyczące dzieci powyżej 15 roku życia, z których wynika potrzeba zmiany prawa zgodnie z postulatem zawartym w petycji.

STAN PRAWNY:

Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U z 1991 r., Nr 120, poz. 526) w art. 1 wskazuje, że „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.U.U.E.L.2011.335.1) w art.20 reguluje ochronę pokrzywdzonych dzieci podczas postępowania przygotowawczego i sądowego.

Bez uszczerbku dla prawa do obrony państwa członkowskie podejmują środki niezbędne do zapewnienia, by w ramach postępowań karnych dotyczących przestępstw, o których mowa w art. 3-7 (przestępstwa związane: z niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, z wykorzystywaniem seksualnym, z pornografią dziecięcą, nagabywanie dzieci do celów seksualnych) przesłuchania pokrzywdzonych dzieci odbywały się:

- a) bez nieuzasadnionej zwłoki po zgłoszeniu faktów właściwym organom;
- b) w pomieszczeniach specjalnie zaprojektowanych lub przystosowanych do tego celu - w razie potrzeby;
- c) prowadzone były przez specjalistów, odpowiednio przeszkolonych do tego celu lub z ich udziałem;
- d) wszystkie przesłuchania dziecka prowadziła, stosownie do sytuacji i możliwości, ta sama osoba;
- e) liczba przesłuchań była jak najbardziej ograniczona i by były one przeprowadzane tylko w tych przypadkach, gdy jest to absolutnie niezbędne do celów postępowania przygotowawczego lub sądowego;
- f) pokrzywdzonemu dziecku mógł towarzyszyć jego przedstawiciel prawny lub, w odpowiednich przypadkach, wybrana przez nie osoba dorosła, o ile nie podjęto odmiennej umotywowanej decyzji w odniesieniu do tej osoby.

Państwa członkowskie podejmują środki niezbędne do zapewnienia, by w trakcie postępowań karnych dotyczących przestępstw, określonych w art. 3-7, wszystkie przesłuchania pokrzywdzonego dziecka lub, w odpowiednich przypadkach, dziecka

występującego w roli świadka mogły być rejestrowane audiowizualnie i by te zarejestrowane przesłuchania mogły zostać wykorzystane jako dowód w postępowaniu sądowym przed sądem karnym, zgodnie z regułami przewidzianymi w ich prawie krajowym (art. 20 ust. 4).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.U.UE.L. 2012.315.57) w art. 24 reguluje prawo ochrony dzieci będących ofiarami podczas postępowania karnego.

Zgodnie z art. 24 ust. 1 państwa członkowskie zapewniają by:

a) w toku postępowania przygotowawczego wszystkie przesłuchania dziecka będącego ofiarą mogły być utrwalane audiowizualnie, a te utrwalone audiowizualnie przesłuchania mogły zostać wykorzystane jako dowód w postępowaniu karnym;

b) w toku postępowania przygotowawczego i postępowania sądowego, zgodnie z rolą ofiar w danym systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, właściwe organy wyznaczają specjalnego przedstawiciela dla dziecka będącego ofiarą, jeżeli - zgodnie z prawem krajowym - osoby, które sprawują władzę rodzicielską, nie mogą reprezentować dziecka będącego ofiarą ze względu na konflikt interesów między nimi a ofiarą lub jeżeli dziecko będące ofiarą nie ma opieki albo jest odłączone od rodziny;

c) w przypadku gdy dziecko będące ofiarą ma prawo do doradztwa prawnego, ma ono prawo do własnego doradztwa prawnego i zastępstwa procesowego, we własnym imieniu, w postępowaniach, w których istnieje lub może zaistnieć konflikt interesów między dzieckiem będącym ofiarą a osobami sprawującymi władzę rodzicielską.

Przepisy dotyczące procedury utrwalania audiowizualnego, o którym mowa w akapicie pierwszym lit. a), oraz korzystanie z niego określa prawo krajowe.

W przypadku gdy niemożliwe jest ustalenie wieku ofiary, a istnieją powody, by sądzić, że ofiarą jest dziecko, ofiarę tę do celów niniejszej dyrektywy uznaje się za dziecko.

Zarówno Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE jak i Dyrektywa 2012/29/UE określa w swej treści „dziecko” jako każdą osobę w wieku poniżej 18 lat.

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) w art. 72 ust. 1 stanowi „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją”.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.) reguluje zasady przesłuchiwania dzieci w procesie.

Zgodnie z art. 51 § 2 jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje.

Na mocy art. 171 § 3 jeżeli osoba przesłuchiwana nie ukończyła 15 lat, czynności z jej udziałem powinny być, w miarę możliwości, przeprowadzone w obecności przedstawiciela ustawowego lub faktycznego opiekuna, chyba że dobro postępowania stoi temu na przeszkodzie.

Ponadto ustawodawca wprowadził regulacje, które są próbą złagodzenia konieczności powrotu dzieci do okoliczności popełnienia przestępstwa. Regulacjami o takim oddziaływaniu są następujące przepisy:

1. Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego - art. 185a § 1 stanowiący, że w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXIII, XXV i XXVI Kodeksu karnego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

Przesłuchanie przeprowadza sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa niezwłocznie, nie później niż w terminie 14 dni od dnia wpływu wniosku. Prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego mają prawo wziąć udział w przesłuchaniu. Osoba wymieniona w art. 51 § 2 lub osoba pełnoletnia wskazana przez pokrzywdzonego, o którym mowa w § 1, ma prawo również być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Jeżeli oskarżony zawiadomiony o tej czynności nie posiada obrońcy z wyboru, sąd wyznacza mu obrońcę z urzędu (§ 2).

Na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania (§ 3).

Zgodnie natomiast z art. 185a § 4 w sprawach o przestępstwa wymienione w § 1 małoletniego pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w § 1-3, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wyrzucić negatywny wpływ na jego stan psychiczny.

W takim wypadku przepisu art. 185c nie stosuje się.

2. Przesłuchanie małoletniego świadka - art. 185b § 1 stanowiący, iż w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI Kodeksu karnego świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w art. 185a § 1-3, jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

W sprawach o przestępstwa wymienione w § 1 małoletniego świadka, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w trybie określonym w art. 177 § 1a, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny (§ 2).

3. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności – zawiadomienie o przestępstwie, przesłuchanie pokrzywdzonego – art. 185c § 1 stanowiący, iż w sprawach o przestępstwa określone w art. 197-199 Kodeksu karnego zawiadomienie o przestępstwie, jeżeli składa je pokrzywdzony, powinno ograniczyć się do wskazania najważniejszych faktów i dowodów.

W sprawach o przestępstwa określone w § 1 pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, przesłuchuje się w charakterze świadka tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania.

Przesłuchanie pokrzywdzonego przeprowadza niezwłocznie (nie później niż w terminie instrukcyjnym 14 dni od wpłynięcia wniosku) sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa, w którym mają prawo udziału prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego, zaś przedstawiciel ustawowy bądź opiekun pokrzywdzonego mogą być obecni tylko wtedy, gdy nie wpływa to na swobodę wypowiedzi przesłuchiwanej osoby. Wyliczenie ma charakter enumeratywny i wykluczony jest udział w takim posiedzeniu oskarżonego. Na rozprawie głównej odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania oraz odczytuje się protokół przesłuchania (art. 185c § 2, 3 i 4).

Przesłuchania uregulowane w art. 185a-185c przeprowadza się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą.

INFORMACJE DODATKOWE:

Historycznie ujmując, zmiany przepisów Kodeksu postępowania karnego, służące zminimalizowaniu negatywnych skutków styczności dzieci z szeroko rozumianym

wymiarem sprawiedliwości, zostały wprowadzone dwoma nowelami:

1) ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych,

2) ustawą z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego.

Pierwsza z wymienionych nowel zmieniających Kodeks postępowania karnego wprowadziła do procedury karnej zupełnie *novum* pod postacią art. 185a k.p.k. Jak podkreślano - *ratio legis* tego przepisu tkwi w potrzebie udzielenia ochrony dzieciom, które stały się ofiarami przestępstw godzących w ich wolność seksualną oraz przestępstw przeciwko obyczajności. Natomiast druga z wymienionych nowel - wprowadzana w dużej mierze na skutek pozytywnych doświadczeń ze stosowania art. 185a k.p.k. - przewidywała pewne modyfikacje dla regulacji art. 185a k.p.k., wprowadzając równocześnie art. 185b k.p.k., jako oddzielny tryb szczególny.¹

Fakt, że dziecko może być świadkiem w procesie karnym, został już wcześniej wykazany. Należy tu jednak przywołać wyrok z dnia 15 stycznia 1980 r., w którym Sąd Najwyższy uznał, iż osoby niepełnoletnie i dzieci nie są wyłączone z grona świadków. Niemożność rozpoznania znaczenia czynu w zakresie jego treści moralno-społecznej nie oznacza bynajmniej niemożności zapamiętywania czynu i przedstawienia jego opisu².

Dodatkowo, poza zmianami przepisów, w celu ochrony dziecka zostały sformułowane prawa dziecka w postaci aktu niewiążącego, jakim jest **Karta Praw Dziecka – Ofiary/Świadka Przestępstwa**. Karta powstała w ramach programu ochrony dzieci uczestniczących w procedurach prawnych, prowadzonego przez Fundację Dzieci Niczyje i była objęta patronatem Ministerstwa Sprawiedliwości. Nadto jest to projekt realizowany przy wsparciu Komisji Europejskiej - Dyrekcji Generalnej ds. Sprawiedliwości, Wolności i Bezpieczeństwa w ramach programu „Prevention of and Fight against Crime”. Uroczysta prezentacja postulatów zawartych w Karcie nastąpiła podczas VI Ogólnopolskiej Konferencji „Pomoc dzieciom – ofiarom przestępstw” w dniu 26 października 2009 roku.

OPRACOWAŁ

Maciej Kowalski

WICEDYREKTOR

Danuta Antoszkiewicz

¹ K. Chmielewska, Ochrona Przesłuchiwanym Dzieci, Oprac.: Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2013.

² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 1980 r., III KR 428/79.